

Szovjetunió: napirenden az automatizált információs rendszer kifejlesztése

A tudomány, a technika fejlődése, általában a tudományos–műszaki előrehaladás biztosítása szempontjából mind nélkülözhetetlenebbek a közvetlen hozzáférésű adatbázisok. Ma már a felsőoktatás is egyre inkább épít és egyszersmind fel is készít e bázisok használatára.

A tizenegyedik ötéves terv során a Szovjetunió Állami Tudományos–Műszaki Információs Rendszerén (Goszudarsztvennaja Szisztéma Naucsno-Tehnicoszkaj Informacii, GSZNTI) belül is sor kerül az Állami Automatizált Tudományos–Műszaki Információs Rendszer (Goszudarsztvennaja Automatizirovannaja Szisztéma Naucsno-Tehnicoszkaj Informacii, GASZNTI) intenzív kifejlesztésére.

A kutatásban és fejlesztésben uralkodó kettős tendenciának, a specializálódásnak és az integrálódásnak megfelelően, a szovjet adatbankok rendszere nemcsak specializált adatbankokból fog állni, hanem az adatbankok olyan együtteséből, amely részint hierarchiát alkot és részint figyelembe veszi az ágazatköziség és a területiség elvét is.

A GASZNTI „magját” néhány kollektív hasznosítású, nagy teljesítményű információs–számítógépi központ fogja képezni. Egyik fő feladatuk a kommutáció lesz, azaz annak biztosítása, hogy mindazok az adatbankok az ország egész területéről hozzáférhetővé váljanak, amelyek tagjai az automatizált információs központok hálózatának. A Szovjetunió Hírközlési Minisztériuma (Minisztersztvo Szvjazi SZSZSZR) most fáradozik e kommutatív rendszer megvalósításán.

A GASZNTI alapszintjén azok a tudományos és műszaki kollektívák helyezkednek majd el, amelyek miniszámítógépekkel lévén ellátva, saját adatbázisokat fejlesztenek ki. E bázisok kapcsolódni fognak a GASZNTI második szintjéhez, azaz az ágazati és tudományági adatbázisokhoz. Ezekkel a bázisokkal állnak majd egy színvonalon, illetve kölcsönös „korrespondenciában” a szövetségi köztársasági és más regionális adatbázisok, amelyek – ágazatközi jelleggel – a regionális vonatkozással is rendelkező adatokat gyűjtik.

A Szovjetunió rendelkezik azzal az információs intézményhálózattal – köztük 111 ágazatközi–területi információs intézménnyel is –, amelyben megvan az erő és a felkészültség a fejlett technika érdemi hasznosítására, azaz az ágazati, tudományági, ágazatközi–területi adatbázisok létesítésére, illetve fejlesztésére–működtetésére.

A GASZNTI kiépítése ennek ellenére további kutatásokat, módszertani erőfeszítéseket követel. Az erőfeszítések optimális kifizetése érdekében nem utolsó sorban biztosítani kell az információcserét. E címen

tökéletesíteni kell a publikált és a nem publikált számítógépi algoritmusok és programok gyűjtését és szolgáltatását (GPNTB, illetve VNTICentr érdekelttség), valamint meg kell szervezni a Szovjetunióban gyártott számítástechnikai és egyéb berendezések nyomonkövetését, értékelését és célszerű elterjesztését. Ez utóbbi feladatra új központot hoznak létre.

/MARCUSK, G. I.: *Nekotorie problemü razvitija Goszudarsztvennoj szisztemi naucsno-tehnicoszkaj informacii.* = *Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija*, 1. sor. 11. sz. 1980. p. 1–4./

(Futala Tibor)

Elektronikus fordítás?

A piac mind több, csodákat ígérő elektronikus eszközök között kínál. Ilyen például a turisták és nyelveket tanulni vágyók számára készült zseb-fordítógép. Ez azonban a gyakorlatban sok esetben kudarcot vall, hiszen szó szerinti tükörfordításával – nem tudván kiválasztani az azonos alakú, több vagy rokon értelmű kifejezések közül a szövegkörnyezethez illőt – gyakran alkot értelmetlen mondatokat.

Egy kereskedelmi folyóirat, a *Business Traveller* 1979. május–júniusi számában megjelent cikk számol be a konkrét tapasztalatokról. E szerint a németek igen elcsodálkoztak, amikor egy angol zseb-fordítógép tulajdonos, csekkel óhajtván fizetni, az iránt érdeklődött, hogy: „Csinál ön venni hitel játékkártyát?” Ez érthető, ha tudjuk, hogy az angol mindig a *do* segédigével kérdez, aminek a jelentése: tenni, csinálni. De a gép azt sem volt képes eldönteni, hogy a *card*, azaz kártya a hitel fedezésére vagy kártyacsatákra szolgál-e. Mint ahogy azt sem tudta, hogy a *to take* ez esetben elfogadást, nem pedig vételt jelent. De nemcsak értelmetlenné, hanem komikussá is válhat ez a mondat, hiszen a sok jelentésű *to take* többek között a fogyaszt, visel vagy a fog, megragad, elszed, elfoglal, esetleg a felfog, megért szavakkal is fordítható.

Hasonlóan félreérthető volt az angol felszólítás: „Watch my bag!” (Vigyázzon a csomagomra!), ami a zseb-fordítógép tolmácsolásában németül így hangzott: „Betrachten meine Tüte” (Szemlélni a papírtölcseremet).

Útját folytatva, a cikkíró és zseb-fordítógép tulajdonos hasonló kudarcokat vallott az olasz és spanyol nyelvterületen is. Sok esetben a helytelenül megválasztott nyelvtani szerkezet nehezítette a megértést.

A gépi fordítás spektrumának másik végén – többek között – az amerikai kormányzat és az Európai Gazda-

sági Közösség közös vállalkozása, a *Systran* automatikus fordító rendszer áll, amely – tovább fejlesztve – minden bizonnyal jól használható lesz.

Ezekről a szélsőséges példáktól eltekintve, azt kell vizsgálni, hogy hogyan segíthetik a piac különböző elektronikus eszközei az emberi fordító munkát úgy, hogy ne a redundanciát, hanem a hatékonyságot növeljék.

Emberi erővel elméletileg tökéletes fordítás készíthető, a gyorsabb munkavégzés érdekében azonban gyakran meg kell alkudni, nem annyira a pontosság, mint inkább a stílus rovására. Ebből az aspektusból nézve a dolgot: jobb eredmény érhető el, ha a gép időt takarít meg a fordító számára, és leveszi válláról a rutinmunkák terhét.

Hasonmás transzmisszió

A telexgépek torzított szövegükkel sokszor teszik próbára a fordítót. Elektronikus úton (távmásolóval) továbbítva, vagy a hasonmás transzmisszió valamely formájának segítségével a fordító olyan eredeti szöveget kaphat kézhez, amely mentes a gép vagy az idegen nyelvet nem ismerő gépiró által elkövetett, értelemzavaró hibáktól. Cirill vagy arab íráskor esetén ezáltal megoldódik a transliteráció kérdése is. A fordítás rövidített vázlata – az esetleges kiegészítő információkkal együtt – percekben belül szolgáltatható. Az egy A/4 méretű oldalt egy perc alatt továbbító készülékek széles választéka már kapható.

Szó-processzor

Az írógéphez hasonló készülék a rávitt szöveget lyukkártyán, mágnesszalagon vagy mágneslemezen tárolja, de a szöveg ki is vetíthető vagy – telefonvonal igénybevételével – más processzorra is átvihető. Amíg a gépirásnál egy-egy javítás esetén az egész, mintegy 700 szavas oldalt át kell írni, a processzorra vitt szövegben a javítás, azaz egy-egy szó vagy kifejezés cseréje minden további nélkül keresztülvihető. Számítógéphez kapcsolva adatvégállomásként is működhet, így lehetővé teszi személyi vagy központi adatbank, terminológiai szótár stb. kiépítését, használatát.

Adatbankok

A szakterület legtapasztaltabb specialistájának is szüksége van arra, hogy időnként belelapozzon kézikönyveibe, a gyakorlott fordítónak is meg kell ismerkednie az új fogalmakkal. Az ehhez szükséges adatbank eléréséhez a viszonylag olcsón megvásárolható képernyős terminál lenne a legmegfelelőbb eszköz.

Az adatbankoknak mindazokat a kifejezéseket – azok magyarázatát, meghatározását, megváltozott tartalmát stb. – kellene tartalmazniuk, amelyek speciális voltuknál vagy újdonságuknál fogva a hagyományos szótárakban nem találhatók.

Az online hozzáférhető adatbankok mellett segítséget jelentenének az off-line adatbankok is, azaz a zseb-fordítógépek elvén működő, előre programozott kazettákkal és saját feljegyzésekre alkalmas tárolókkal ellátott zseb-számítógépek.

Automatikus fordítás

A többértelmű szavak nagy gondot okoznak a szótár-szerkesztőknek és a fordítógépek programozóinak, de nem zavarják meg a gyakorlott fordítót, aki a tárgykör és a szövegkörnyezet ismeretében biztos kézzel választja ki a szinonimák megfelelőjét.

Az automatikus fordítás lehetősége jelenleg az elő-, illetve utószerkesztés mértékén, a ráfordítandó emberi munkaórák számán múlik. A megoldás a megfelelő input, azaz a megszabott keretek közé szorított szókészlet. Ez azt jelenti, hogy minden kifejezés csak egyetlen és minden félreértést kizáró idegen nyelvű megfelelőjét kaphatja, tehát a rokonértelmű szavak mindegyike csupán egyetlen értelemben szerepelhet, amit elősegít a szófajok (főnév, ige) pontos megjelölése. Ez a feladat az e célra kidolgozott szótár következetes használatát követeli meg a szerzőktől. Bár ilyen szótár már létezik, általános elterjedése nyilván ellenállásba fog ütközni.

A fenti módon szabályozott szöveg gépi fordítása egyszerű és legfeljebb csak némi utószerkesztést igényel, ám ennek a munkának az elvégzésére valószínűleg nehéz lesz a fordítót rábírní. A vonakodásnak szubjektív, lélektani okai vannak.

Következtetések

A fordítónak tisztában kell lennie azzal, hogy ha nem akarja helyét átadni a gépnek, a költségek és a minőség terén egyaránt fel kell vennie vele a versenyt.

A jövő a következőképpen képzelhető el. Az éjszaka érkezett, gépen tárolt szöveget a fordító egy terminál képernyőjén megjeleníti, majd legépeli a fordítást. Amennyiben munka közben kiegészítő információkra van szüksége, terminálja segítségével egy adatbankhoz fordul. A kész fordítást kivetítve ellenőrzi, majd telefonon hívja fel megbízóját, és másodpercenként 120 jelnyi sebességgel továbbítja számára a kész fordítást. A megbízó percekkel a munka befejezése után kiveheti gépéből a lefordított, nyomdakész szöveget.

/SNELL, B.: *Electronic translation? = Aslib Proceedings*, 32. köt. 4. sz. 1980. p. 179–186./

(Dezső Zsigmondné)